

Az autonómia, illetőleg az önkormányzatiság és a kollektív jogok tartalma, jelentősége és időszerűsége

A fogalmak tisztázása

Az autonómia és az önkormányzatiság lényegében szinonim fogalmak, amelyek tartalmi jelentése egy nagyobb társadalmi, egyesületi vagy területi szervezeten belül egy kisebb, formálisan szervezett vagy esetleg ilyen módon nem szervezett egységgel, népcsoporttal áll összefüggésben. Másként szólva az autonómia, illetve az önkormányzatiság annyit jelent, hogy egy államilag vagy másként szervezett társadalmon belül egy kisebb egység, egy adott közigazgatási területen vagy gazdasági körzetben élő csoport vagy egy adott társadalmi szervezethez/társasághoz vagy pedig egy azonos kultúrához és nyelvhez tartozó közösség, amely önállóan szervezheti meg bizonyos keretek között a saját életét. Ezzel függ össze, hogy a nagyobb társadalmi kollektíván belül, amelyhez a kisebb egység tartozik, bizonyos keretek között önállóan szervezheti meg és kormányozhatja saját magát.

Az autonómia, illetve az önkormányzatiság ontológiai létezése, fennállása két feltételtől függ. Az egyik, hogy egy állami, gazdasági vagy egyesületi szervezeten belül a kisebb szervezeti egység, vagy kollektíva rendelkezik-e öngazgatási, önrendelkezési jogosultsággal vagy sem. Ha igen, akkor a nagyobb szervezeti egységhez viszonyítva a kisebb szervezet egy korlátozott belső és külső szuverenitással rendelkezik. Ebben az esetben fenn áll az autonómia, aminek másik feltétele, hogy legyen az átfogó nagyobb társadalmi szervezeten belül egy elkülönülő vagy elkülöníthető kisebb szervezeti egység, amelyet a nagyobb társadalmi szervezeti egység meghatározott keretek között érvényesülő önkormányzati-öngazgatási jogosítványokkal ruház fel. E két kompo-

* Dr. Prugberger Tamás DSc, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Munkajogi és Agrárjogi Tanszék, professor emeritus, Miskolc, a Professzorok Batthyányi Körének tagja

nens együttes fennállása esetén beszélhetünk csak autonómiáról, illetőleg önkormányzat-önigazgatás fennállásáról, amely magánjogi és közjog egyaránt lehet.

Ebben a felállásban az önigazgatás, vagyis az *önkormányzat* horizontálisan és vertikálisan egyaránt *magánjogi, közjogi*, valamint *gazdasági és gazdaságtól távol eső*, ezen kívül *etnikumi és etnikumtól független*, továbbá *területi és egyesületi/társasági jellegű lehet*.

Magánjogi önkormányzatiságot jelent az olyan egyesületi vagy gazdasági társasági önkormányzat, ahol az egyesületen, valamint a gazdasági társasági cégen belül annak egyes területi vagy szeparált működési egységei szintén egyesületi vagy gazdasági társasági bejegyzéssel önálló jogi személyiséggel vannak felruházva. Az ilyen magánjogi autonómia-önrendelkezési láncolat tételes jogi elfogadása hozta magával a lépcsőzetes jogi-személyiségi elmélet kialakulását (Ott, Fabricius, Ostheim, nálunk Sárközy).¹ Ez lehet területi, de lehet működéságazati jellegű, de lehet mind a kettőt együttesen magába foglaló vonású is. Tisztán területi szerveződési jellegű pl. a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat, amelynek megyei szervezetei szintén önálló jogi személyiséggel felruházott szervezetek, a gazdaság világában pedig a nagy vállalati láncolatokon belül az egyes vállalatok, mint amilyenek az egyes áruházláncolatokon belül azok áruházai, vagy az egyes szállodaláncolatokon belül azok szállodái. A globalizáció eluralkodása előtt általános volt, hogy a holdingok vagy a végterméket előállító cégek az egyes részlemgyártásokra tartós vállalkozási szerződéseket kötöttek a szatellit cégekkel, amelyek a holdingtól, ill. a végterméket előállító cégtől jogilag nem, gazdaságilag azonban függtek. Magyarországon tipikusan ilyenként működtek a reálszocializmus időszakában a nagyobb szervezetekben és

¹ Sárközy Tamás: A jogi személy elméletének alakulása. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó (KJK) Bp. 1985. 134-142. o.; Prugberger: A jogalanyiság strukturális felfogásának megjelenése és alapproblémái a szervezetek gazdasági és szervezeti életében. Szövetkezeti Kutató Intézet, Közlemények, (SzKI. Közl.) 201. Bp. 1987.; U.ő: A jogalanyiság, a dologi jog és a kötelmi jog kapcsolatának funkcionális elmélete. Dissertationes Savariensis, 16. Savaria University Press, Szombathely, 1997. 11-26. o.; U.ő: A csoport jogalanyiság integratív szemléletét igénylő elméleti és gyakorlati tényezők. In: Az uniós csatlakozás hatása a letelepedés és a szolgáltatások áramlása körében. (Tanulmánykötet) Novotni Kiadó, Miskolc, 2005. 152-159. o. (mind a négy műben az eredeti nyugati forrásjegyzések).

állami vállalatokban a „Liska-modell” alapján kialakult korlátozott jogalanyisággal felruházott belső vállalkozási egységek, amelyek a szövetkezeten belül gyakran ugyancsak szövetkezetként, az állami vállalaton belül pedig sok esetben ún. „vállalati gazdasági munkaközösségeként” működtek, ahol mind a két belső szervezeti alakzat nem egyszer önálló jogi személyiséggel lett felruházva.² Ezek a korlátozott önállósággal rendelkező belső szervezeti egységek 1990 után zömében átalakultak Kft.-okká, miközben mind a szövetkezeti, mind az állami szektorban a holding Rt-á alakult át.³

Átmenetet képez a magánjogból a *közjog felé* tartva a *szövetkezeti önkormányzat*, a *Magyar Tudományos Akadémia*, a *szakmai kamarák* és a *politikai pártok*. Ezek egy része közjogi elemekkel elegyített „magántestület”, míg a másik része egyértelműen köztestület. „Vegyes magán-köztestületi jellegű” önkormányzati szervezet a szövetkezet és annak szövetségi rendszere, amelynek teoretikusai e forma kettős jellegű alakzatát hangsúlyozzák. Ez alatt az értendő, hogy a szövetkezet egyfelől gazdasági, másfelől társadalmi szervezet.⁴ Gazdasági tevékenysége formálisan a gazdaság-kereskedelmi társaságokéval egyenlő, viszont ezt a tevékenységet a szövetkezeti intézményrendszer a saját tagjai érdekében végzi. Mivel pedig a tagok érdekében végzett ez a tevékenység a tagok szociális helyzetét kívánja könnyíteni, az állam a maga szociálpolitikáját a szövetkezeti szervezet által átfogott társadalmi réteg irányában a szövetkezet intézményrendszerén keresztül valósítja meg. Hasonló a helyzet a gazdasági és a szakmai kamarák esetében is. Az állam ugyanis gazdaságpolitikai-gazdaság-, és szakigazgatási funkcióinak, feladatainak egy jelentős részét átruházta a kamarákra, amelyek elődei a céhek voltak és amelyek szintén önkormányzattal irányították tagjaik tevékenységét. Hasonlóként jellemezhető a kötelező társadalombiztosítás intézmény-

² Liska Tibor: *Ökonosztát*, KJK. Bp. 1988.; Síklaky István: *Belső vállalkozás*, Ipargazdasági Int. kiadása Bp. 1989.; Prugberger: *Belső vagyoni és vállalkozási viszonyok az önkormányzati vállalatoknál*. SzKI. Közl. 206. Bp. 1988. IV. és V. felezet.

³ Prugberger: *A jogalanyiság strukturális felfogásának megjelenése...* 15. o.; U. ő: *A szövetkezeti jog intézményrendszere a gazdasági társasági jog átalakulásának folyamatában* In: Prugberger-Szilágyi: *A szövetkezeti jog kulcskérdései a gazdaság átalakulásának folyamatában*. Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Civilisztikai Tudományok Intézete kiadása, Miskolc, 1991-27-29. o.

⁴ Irrig Károly: *Szövetkezetek a közgazdaságban*. Kecskeméti Hírlap és Könyvkiadó Rt., 1937; Lambert, Paul: *Szövetkezeti tan*. SZKI. Közl. 26. Bp. 1961.

rendszere, amely formailag a polgári jogi biztosítási szerződésekhez hasonló ügyleteket köt. Azzal viszont, hogy az állam a kötelező társadalombiztosítás működési és szolgáltatási költségeit a saját költségvetésébe beépíti és a hiány kiegészítését szavatolja, ezért a *kötelezően* előírt *társadalombiztosítás* is köztisztületnek minősül.⁵ A társadalombiztosítás intézményrendszerét azonban igen sok állam amiatt, hogy itt az állami gondoskodás az öngondoskodással, mégpedig a járulékfizetésen keresztül egy kötelező öngondoskodással párosul, ugyancsak önkormányzati jogosultságokkal ruházza fel. Magyarországon is 1993 és 1998 között a társadalombiztosítás a kontinentális nyugat-európai államok többségéhez hasonlóan önkormányzatiság mellett működött, amit azonban 1998-ban a tetemes pénzügyi hiányok miatt az Orbán kormány felszámolt.⁶ A pénzügyi hiány oka az volt, hogy - ellentétben a nyugat-európai társadalombiztosítási önkormányzatokkal - az állam nem képviseltette magát benne, csupán a szakszervezeti és a munkáltatói szövetségek. Ezért a belső kontroll igen laza volt.⁷

Nem véletlen, hogy mind a szövetkezeti, mind a kamarai, mind pedig a társadalombiztosítási önkormányzati szervezet testületi szerveiben (igazgatóság, felügyelő tanács) az állami képviselő is helyet foglal. Ez az általános a kontinentális nyugat-európai jogrendszerekben. Ez alól főszabályként három önkormányzati jogkörrel felruházható szervezeti formánál áll fenn kivétel. Az egyik a történelmi egyházak, amelyek önkormányzatában az állam közvetlenül nem képviselheti magát, de fenntartásukhoz és működésükhöz anyagiakban hozzájárul. Ellentételezőképpen a történelmi egyházak részt vesznek az állam szociálpolitika ségítésében. Ez a magyar, német és az osztrák modell, ahol a két utóbbinál az állam szedi be a kötelező egyházi adót, míg ez Magyarországon fakultatív. Több európai országban az egyházak teljesen el vannak választva az államtól. Ott ezek egyesületként, azaz magántestületként működnek. Formálisan, azaz „de iure” Magyarországon is ez a helyzet, „de

⁵ Schulin, Bertram: Sozialrecht, 3. Auflage, Wenner Verlag, Düsseldorf, 1989. I. Capitel, 28. o.; Dohle, Anne-Kievel, Angelika: Das System der Sozialen Sicherung in Frankreich, In: Arbeit und Sozialpolitik, 11/1989. 328-333.p.; Fazekas Marian: Köztisztületek, társadalombiztosítási önkormányzatok. Kandidátusi ért. Bp. 1984. MTA. Kézirattár, D.17.200. 79-91. o.

⁶ Prugberger: Érdek és érdekegyeztetés a jogban. Bíbor Kiadó, Miskolc, 186-210. o.

⁷ Prugberger: Érdek és érdekegyeztetés a jogban, 210-222. o.

facto” azonban az egyházaknak közérdek-szolgálati jellegük is van. Ugyanakkor van ahol az egyház egyértelműen közjogi szervezet. Ez vonatkozik az anglikán egyházra, ahol az angol király(nő) az egyház feje és hasonlóképpen köztisztviselői jelleggel működnek a vallási intézmények Izraelben (a zsidó hitközségek) és még inkább a legtöbb arab államban, ahol az állam és vallási intézmények teljes összefonódása áll fenn.⁸

Ugyanígy lehet értékelni az egyes országok tudományos akadémiáit is. Franciaországban a tudományos akadémia magánjogi társaság, azaz egyesület, Németországban viszont ilyen intézmény nem ismeretes, míg Magyarországon és Ausztriában köztisztviselői formában, saját önkormányzattal felruházva úgy működik, hogy szervezeti rendszerében az állam nem képviseli magát.

E csoport körében végezve a *pártokat* és az *érdekvédelmi szervezeteket* vizsgálva, formálisan magánjogi egyesületként működnek, de a jog – legalább is Magyarországon – megkülönböztetett egyesületként, azaz társadalmi szervezetként kezeli őket. Ezzel lényegében hangsúlyozza az állami szervezetben elfoglalt különleges szerepüket. A pártok és az érdekvédelmi szervezetek egy vagy több áttételen keresztül közvetett módon meghatározzák vagy befolyásolják az állam kül- és belpolitikáját és a jogszabályalkotást. Ha a választások során úgy kerülnek be a képviselőházba vagy a területi és helyi önkormányzati testületekbe, hogy többségi helyzetüknél fogva kormányt vagy területi(megyei)-helyi (települési) kabinetet alakíthatnak, akkor egyszeri közvetítés mellett, áttételen határozzák azt meg. Ha viszont nem így kerülnek be a parlamentbe, vagy a területi/helyi képviselőtestületbe, akkor közvetett módon befolyásolják a politikát és a jogalkotást. Ha pedig a választások során nem kerülnek be a parlamentbe vagy a területi/helyi képviselő testületekbe, akkor is hatással lehetnek a politikára. Ilyen hatást-gyakorló helyzet nemcsak a parlamenten, területi/helyi képviselő testületeken kívül rekedt

⁸ Az egyházak és az állam teljes szétválasztása jelenik meg a francia alkotmányban, tartalmi jellegű teljes összefonódása az iszlám államok esetében, Iránnal az élen. Néhány államban formális az államvallás, ahol az államfő az egyház feje (l. Anglikán egyház az Egyesült Királyságban). A kontinentális európai valamint angolszász jogtól az iszlám jogának eltérő alakulását l. bővebben: David, Rene: A jelenkor nagy jogrendszerei, KJK. Bp. 1977; Hamza-Földi: Az európai magánjog fejlődésének főbb útjai, Savaria Uni Press, 1998, vagy Hamza G.:Az európai magánjog fejlődése, Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp. 22.

pártok esetében áll fenn, hanem az egyházak és az érdekvédelmi szervezetek esetében is. Képviselőiket ugyanis gyakran megbeszélésre hívják a kormányok, kikérve tanácsaikat. Ezen kívül az érdekvédelmi szervezetek esetében az alkotmányok és a jogalkotásról szóló törvények, valamint a szakjogági kódexek (pl. a Munka Törvénykönyve) kifejezetten kimondják, hogy a velük történő egyeztetés nélkül jogszabálytervezetet a kormány és a parlament elé vinni nem lehet. Így alakult ki a két- és háromoldalú érdekegyeztetési rendszer. A kétoldalúnál (bipartit) csak az ellenérdekű érdekvédelmi szervezetek tárgyalnak egymással, míg a háromoldalúnál (tripartit) tárgyaló félként be lép még az állam is. Ez utóbbi jellegű a frankofon/holland és latin érdekegyeztetési szerkezethez hasonló a magyar munkaügyi-, és környezetvédelmi érdekegyeztetés.⁹ A gyakorlat azonban azt mutatja, hogy a kormányok a jogszabályilag is előírt kötelező érdekegyeztetéseket is sok esetben igyekeznek kikerülni. Ez ma már Magyarországon egy állandósult gyakorlat. Ha van is érdekegyeztetés, mert azt a szociális partnerek kikényszerítik, az legfeljebb csak egy látszat érdekegyeztetés. Ezt megelőzendő, helyes volna, a kétkamarás parlamenti rendszerre áttérni, ahol a második kamarában az érdekvédelmi szervezetek foglalnának helyet.¹⁰

Áttérve ezek után az egyértelműen *állami önkormányzati rendszerre*, annak tagozódása három irányú. Az állami önkormányzat ugyanis lehet területi és testületi, valamint nép-nemzetiség-csoport jellegű.

Igazán állami, azaz etatista jellegű a *területi* autonóm-, ill. *önkormányzati* rendszer, valamint a népcsoportokat az egyes államokban megillető, általában területileg szervezett önkormányzat, amely betago-lódni szokott az általános etatista területi önkormányzati autonómia rendszerbe. Ugyanakkor az is előfordul, hogy egy adott állam területi egységei önkormányzati jogosultságok nélkül centrális közigazgatási beosztást jelentenek csupán. Ez akkor áll fenn, ha az állam felépítése központosított. Azonban ilyen államszerkezeti rendszer mellett is, ha a többségi népesség mellett kisebbség is létezik, azok részére az ilyen államban is előfordul, hogy területi autonómiát biztosít, saját oktatási, kulturális és nyelvhasználati jogosultság biztosítása mellett. Ilyen autonó-

⁹ A tripartit érdekegyeztetési modellek részletes bemutatását nyugati forrásmegjelölésekkel lásd 6. jegyzetben hiv. mű, 134-142. o.

¹⁰ A bipartit érdekegyeztetési modellek bemutatása előbb hiv. mű 142-144. o.

mia áll fenn az olaszországi Dél-Tirol, a spanyolországi Katalánia, és a spanyolországi Baszkföld esetében. Dániában hasonló területi autonómiával rendelkeznek az ország déli részén élő németek és a dán mellett az egész országban a német is hivatalos nyelv. Norvégia és Svédország, valamint Svédország és Finnország viszonylatában ugyancsak kölcsönösen a szomszéd országok között a mindkét ország egész területére kiterjedően hivatalos nyelv a norvég s a svéd, illetőleg a svéd és a finn.¹¹

Nyelvi különbségek nélküli, *tisztán területi autonómia-szerkezet* alapján épül fel szövetségi államként az USA és hozzá hasonlóan Európában Németország, Ausztria és Svájc. Svájc azonban abban különbözik az előzőektől, hogy ott a kantonok nyelvi-népességi eltérések szerint is eltérnek egymástól. Ahogy az USA-ban az angol, Németország és Ausztria valamennyi tartományában a hivatalos nyelv egységesen a német. A német Grundgesetz értelmében azonban a területén élő kisebbségek egyesületi tanügyi és kulturális autonómiát szabadon létrehozhatnak. Erre szinte valamennyi nyugat-európai országban lehetőség nyílik. A területükön élő nemzetiségi népcsoportok anyanyelvüket a hivatali eljárások során is szabadon használhatják. Valamennyi tartomány (Bundesland) korlátozott szuverenitással, saját parlamenttel és kormánnyal rendelkezik. A Drezda székhelyű Szászországban azonban Buducin (Bauzen) székhellyel a szorb népcsoportnak önálló területi autonómiája van saját iskola-fenntartási, nyelvhasználati és kulturális jogokkal felruházva.¹²

¹¹ Dél-Tiroli Autonóm Statútum, Dél-Tirol Itálián belül autonóm tartomány, saját közigazgatással, ahol az olaszal együtt a német és a ladin egyenjogú hivatalos nyelv. Dél-Tirol autonómiája a területi, a kulturális és a helyi autonómia keveréke. Gui Angelika: A Dél-tiroli autonómia modell. In: Hunsor-Infomedia, Hungarian-swedish online. Google: Dél-Tirol autonómia, Autonómia Dél-Tirolban-Wikipedia; A katalán autonómiáról: Google –Katalonia, hu.wikipedia.org/wiki/Katalónia; A skandináv államok tartományai, ill. megyéi és települései önkormányzati felépítésűek, ahol a kisebbségek kulturális-területi autonómiája biztosított. Finnországot l.: <http://wikipedia.org/wiki/kateg%C3%B3-ia>finnoorsz%C3%A1g k%C3%B6zigazgat%C3%A1sa; Svédországot l.: <http://hu.wikipedia.org/wiki/kateg%C3%B3ria:Sv%C3%A9rorsz%C3%A1g-tartom%C3%A1nyal>; Dániát l.: http://hu.wikipedia.org/wiki/D%C3%A1nia_k%C3%B6zigazgat%C3%A1sa; Norvégiát l.: <http://www.norvegia.hu/facls/political/local.htm>.

¹² Mindkét állam a saját Alaptörvénye értelmében korlátozottan szuverén (fél-szuverén) és az Alaptörvény/Alkotmány alapján átruházott jogkörrel és tartományi parlamenttel valamint tartományi kormánnyal rendelkező „Bundesland”-okból álló szövetségi köztársaság (Bundesrepublik)- Forrás (NSSZK): Katz, Alfred: Grundriss in öffentlichen

Svájc kantonokból áll ugyancsak korlátozott szuverenitással. Így Németországhoz és Ausztriához hasonlóan szintén szövetségi állam. Az egyenjogú kantonok egy része azonban német, a másik része francia, míg néhány kanton olasz és rétoromán lakosságú és nyelvű. Svájc egész területén azonban valamennyi itt felsorolt kanton nyelv hivatalos nyelv. Hasonlóan párhuzamosan fut a nemzetiségi és a területi autonómia Belgiumban. *Belgium* három nemzetiségi területi autonómiából áll. Az egyik a francia nyelvű vallon terület, a másik a holland nyelvet beszélő flamand terület, míg a harmadik a Sant Wid városát körülövező német ajkú terület. Mindegyiken az ott élő nemzetiség nyelve az uralkodó, de egész Belgium területén mindhárom egyformán hivatalos nyelv. A három nemzetiségből álló Belgiumon belüli nemzeti villongásokat ez az autonómia rendszer vezeti sikeresen le. Mégis a közös összetartó erőt a természettel, azaz az alacsony tengerszinti fekvésből adódó víz elleni küzdelem és a szomszédos nagyobb országok hatalom-kiterjesztéstől való félelem tartja össze.¹³

Az itt felsorolt államokban a szövetségi autonóm tartományi modell kialakulásának történelmi gyökerei vannak. Németország igen sok államként egzisztáló választófejedelemségből álló államszövetség volt, egészen a Bismark által létrehozott Német Birodalmi Császárság megalakulásáig. A császári Német Birodalom, sőt a Weimari Köztársaság is megtartotta korlátozott szuverenitással a tartományokból álló szövetségi állami jelleget, amelyek a Német-Római Császárság idején, valamint azt követően is a vilmosi Német Császárság megalakulásáig szinte teljes állami szuverenitással rendelkeztek. Svájc esetében is az ott élő különböző nemzeti népcsoportok szövetségét - miként erről már szó esett - a szomszéd nagy népekhez fennálló hozzátartozás ellenére azok uralmának kiterjesztésétől való félelem és a hegyi területeken történő nehéz megélhetésből adódó közös összefogás hozta össze.

Recht, 13. Auflage, C.F. Müller Verlag, továbbá: [http://hu.wikipedia.org/wiki/N%C3%A9metorsz%C3%A1nyjai-\(Ausztria\)](http://hu.wikipedia.org/wiki/N%C3%A9metorsz%C3%A1nyjai-(Ausztria)): Walther, R.-Mayer, N.: Grundriss des österreichischen Bundesverfassungsrechts. 4. Auflage, Manzsche Verlag, Wien, továbbá: http://hu.wikipedia-org/wiki/AusztriaAlkotm.C3.Alny.2_C3.A1llamforma.

¹³ Belgiumban 1988/89-ben vált autonómmá hivatalosan is a három országrész, a flamand, a vallon és a német. In: Glatz Ff. (szerk): A XX. század Krónikája. Officina Nova Kiadó (továbbiakban rövid.: A XX, sz, kr.) 1371. o. Ennek megfelelően módosították 1989-ben az 1831. évi belga Alkotmányt.

Nyugat-Európa többi államában a közös nyelv megkönnyítette a centralizációt. Igaz, ebbe bizonyos hódítások is bele játszottak, ami elsődlegesen Olaszországra és Angliára, némiképpen pedig Spanyolországra volt jellemző, a gyarmatszerzést nem ide számítva. Ezek a nemzet-államok a klasszikus kapitalizmus korszakára úgy alakították ki belső szuverenitásukat, hogy abból nem adtak át semmit a tartományoknak és a körzeteknek. Franciaország, Spanyolország, Portugália, Olaszország és az Egyesült Királyság centrális unikális állam volt, ahol a tartományok csak közigazgatási egységek voltak.¹⁴ Az 1980-as évektől kezdve azonban ezekben az országokban is a tartományok egyre nagyobb önállóságot kaptak és állítható, hogy ma már a központi hatalom egyre nagyobb önállósággal és autonómiával ruházta fel őket. Ez következett be Nagy-Britanniában is. Míg korábban Skócia, Wales és Észak-Írország a szigetországnak, vagyis Angliának csupán közigazgatási egysége volt, ma éppen úgy, mint Angliának is a Londonban székelő angol parlamentről leválva, mindhárom területnek önálló parlamentje és önkormányzata van.¹⁵

¹⁴ Franciaország departementekre, Spanyolország és Olaszország tartományokra tagozódik, amelyek korábban csak önkormányzat nélküli területi közigazgatási beosztást jelentettek. Az Egyesült Királyságban Skócián kívül Wales és Észak-Írország „fél-szuverenitással” sem rendelkezett.

¹⁵ Franciaországban De Gaulle régió-konceptiója nyomán, Olaszországban a listás választási teljesen a területi választási rendszere történt áttérés hatására, Spanyolországban pedig Franco halálát követően Katalónia önálló autonóm tartománnyá válásával együtt a tartományoknak a központi hatalomtól való függősége jelentősen lazult az autonóm jellegű önzigazgatás irányában, az Egyesült Királyságban pedig Skócia után Wales és Észak-Írország önálló parlamenttel és kormánnyal rendelkező autonóm tartománnyá vált. Mindezt figyelembe véve Franciaország ma „fél-autonóm” régiókra, ill. régió jogú városra, a régiók pedig ugyancsak „fél-autonóm” departementekre, ill. departement jogú városokra, a departementen belül pedig községekre tagozódik: W Franciaország közigazgatása – Wikipedia http://hu.wikipedia.org/wiki/Franciaorsz%C3%A1g_k%86zigazgat%C3%A1sa, Code Administrativ. Petits codes Dallos. Paris, edition 1996; Olaszország ma: az olasz alkotmány 114. cikkelye szerint jelentős önállósággal rendelkező provinciákra és provincia jogú városokra, a provinciák megyékre és megyei jogú városokra (citta) tagozódik. A megyéken belüli községek (comune) ugyancsak önállóak. W. Olaszország közigazgatása - Wikipedia, http://hu.wikipedia.org/wiki/olaszorsz%C3%A1g_k%B6zigazgat%C3%A1sa; Spanyolországi ma 17 autonóm közösségből (comunidades), ezeken belül összesen 50 provinciából, azokon belül pedig összesen ugyancsak autonóm 8.111 településből (municipios) áll: W. Spa-

Összegezve az eddigieket az szűrhető le, hogy az autonómia a főhatalmi szuverenitásból vagy a magánjogi önállóságból leszármaztatott korlátozott szuverenitást jelent egy adott szervezeti egység, népcsoport vagy területi egység számára. A *magánjogi autonómiában* inkább a *szervezeti önállóság a domináló tényező*, míg a *közjogi autonómiánál a területi szempont az uralkodó*, bár nem jelentéktelen az egyesületi jellegű köztestületi szervezésű autonómia sem.

A *területi autonómia összekapcsolódhat népcsoporti*, másként mondva, *nemzeti-kisebbségi autonómiával*. Ez egyes államokban a történelem sajátos alakulása következtében szükségszerű jelenség. Emellett több centralizált felépítésű (unikális) nyugat-európai államban a nemzeti kisebbségek területi autonómiát élveznek, ami együtt jár valamennyi kollektív jog megadásával. Mindenütt ugyanis, ahol egy népcsoport autonómiát élvez, a vele járó öngazgatás magával vonja, hogy az adott faj- vagy népcsoport tagját nemcsak hátrány nem érheti az oda tartozása miatt, hanem az állam többségi népességével egyenlő bánásmód és esélyegyenlőség illeti meg, a csoport pedig szabadon működheti saját igazgatási, kulturális és oktatási intézményeit, valamint egyesületi szervezeteit. Emellett a saját önkormányzati területén kívül is szabadon használhatja hivatali eljárásban is a saját nyelvét, ha szükséges, tolmács segítségével is. Az ilyen államokban még akkor is fenn áll a kisebbség számára – bár csonkán - az autonómia, ha külön területi önkormányzat és öngazgatás a részére biztosítva nincs. Befelé azonban szokásjogi alapon, ill. a kialakult szokásaik szerint élhetik a saját életüket a többségi nemzet/társadalom életének és az állam működésének zavarása nélkül, amit az állam az adott népcsoport, nemzetiség részére biztosít. Így biztosította a magyar állam a kommunista rezsim létrehozása előtt a vajdán keresztül vezetett cigány önkormányzatiságot, amit a kommunista hatalomátvétel szétvert és amit valódi tartalommal indokolt lenne visszaállítani.

Ilyen és ehhez hasonló autonómiát minden kisebbség elvárhat attól az államtól, amelyben él és annak az államalkotó többségi társadalmától. Ezzel összefüggésben jegyzem meg, az lenne a helyes, ha minden olyan több nemzetiségű állam, nemcsak a többségi társadalmat alkotónak, hanem valamennyi ott élő nemzetiségnek biztosítaná a saját nyelv-

nyolország közigazgatási beosztása – Wikipedia, http://hu-wikipedia.org/Wiki/spanyol_orsz_%C3%_k%B6zigazgat%C3%A1s_beoszt%C3%A1s.

használatot, kulturális és oktatási autonómiát, még akkor is, ha nem elkülönülve, hanem együtt él a többségi nemzettel. Ebben az esetben *valamennyi nemzeti csoport nyelvét az adott állam hivatalos nyelveként kellene kezelni*. Ezt kívánná meg az Európai Uniónak az esélyegyenlőségre vonatkozó általános doktrínája. Ez az egyik igen kényes kérdés, ami az Unió közép-kelet-európai tagországait és ott is főként a Kárpát-medencében, ill. annak szomszédságában egzisztáló volt kis-entente államoknál jelentkezik. A másik probléma viszont az Uniónak a térségén kívül még a nyugati részén is megjelenik, az, hogy az ott élő egyes nemzetiségi és/vagy faji kisebbségek bár autonómiát élveznek, azzal azonban visszaélve, zavarják az állam többségi társadalmát és magát az államot is. E problémák egyike a baszkok elszakadási törekvése és sorozatos terror-robbantási merényletei a Baszk-földön, ami Spanyolországot és részben Franciaországot érinti, továbbá az Egyesült Királyság írek lakta részében az IRA hasonló tevékenysége, ami időnként elcsitul, időnként azonban belobban. E problémák másika – amely elsősorban ismét a közép-kelet-európai országokat érinti – a cigánykérdés, amely abból fakad, hogy sem a többségi társadalom, sem az állam nem akarta őket befogadni és integrálni, hanem inkább szegregálta őket. Ugyanakkor azonban nagyrésztük sem akart integrálódni abba a társadalomba, amelyben élnek. Ebbe belejátszanak életmód-, és iskolázottsági-képzettségi, valamint morál-szokásbeli különbségek is. Mindezekben azonban a cigány-képzés komolyan vételével is állami megszervezésével lehetne segíteni, aminek segítségével éppen úgy integrálható lenne autonómiával egybekötve is a cigányság, miként hasonló módon az USA is sikerrel integrálni tudta az ott élő négereket.

A globalizáció hatása az autonómiára és az államok önkormányzati jellegű felépítésére

A *globalizáció* - miként e szóból is kitűnik – mint társadalomfilozófia a *társadalom valamennyi szegmensét, intézményrendszerét és működési területét centralizálni és egységesíteni szeretné*. Ez vonatkozik a gazdaságra, az állami szerveződésre, a nemzetiségi és nyelvi különbségekre, a kultúrára, a képzésre és a közösségi élet valamennyi területére. A kiindulási alap, hogy az államnak nem kell sem gazdaságirányító, sem szociális jellegű politikát folytatnia, a piac mindent elintéz. Hogy a piac

jól működhessen, világméretben meg kell nyitni a szabadkereskedelmet és a gazdaságilag erősebb, a rátermettebb a gazdasági versenyben szabadon kiszoríthassa a piacról a gyengébbet, annak termékeit és áruit. Ennek hatására alakuljanak ki az egész világot behálózó termelési/gyártási, kereskedelmi/szolgáltató inter-, és szupra-nacionális vállalati láncolatok. Egységes eszközökkel történjék a világ minden táján a hírközlés. Így a média is egységes legyen. Egységes munkaerőpiac alakuljon ki annak érdekében, hogy oda lehessen vinni a termelést, a gyártást és onnan lehessen hozni a munkaerőt, ahol az a legolcsóbb. *A gazdaságban a cél a központból vezérelt teljesen szubordinált szupranacionális mega-gyártó és kereskedelmi/szolgáltató láncolatszerűen működő vállalatok (gazdasági társaságok) kiépítése*, amelyek egyelőre az egyes szabadkereskedelmi összekapcsolásával, majd ezek felszámolásával az egész világot egyen-termékekkel hálózják be. Ez jelenik meg az autóiparban, a komputer-, és az elektronikai iparban, a hírközlésben, az élelmiszer-előállító iparban és az élelmiszer kereskedelemben, valamint a vendéglátó iparban. Mindez azzal jár, hogy a gazdaságban a már tárgyalt szerződéses integrációt szervezeti integráció és koncentráció váltja fel, a szatellit vállalatoknak a holdingba, a holdingoknak pedig nagyobb holdingokba, azoknak pedig world szuper holdingba beolvasztása révén.¹⁶

Annak érdekében, hogy ez a *koncentráció* minél könnyebben végbe mehessen és a világ-kereskedelmet minél zökkenő mentesebben lehessen lebonyolítani és minél könnyebb legyen a munkaerő szabad vándorlása, fel kell számolni ezért a közösségeket, a *stabil lakhelyek helyett pedig mozgó lakhelyek alakuljanak ki*. Ennek érdekében meg kell szabadítani a népeiséget a röghöz kötöttségtől, stabil lakhelyeiktől és legyen mindenki mozgásban egy világszervezeti tengely körül, aminek feltétele, hogy lehetőleg mindenki egységesen egy közös nyelvet beszéljen és ez a mai helyzet szerint az angol legyen. Emellett a nagyobb nemzeti közösségek és a nagyobb számú népeiségek által beszélt nyelveken (német, francia, s a latin nyelvek, valamint az orosz és a lengyel) felül a kisebb számban beszélt nyelvek (ilyen a magyar és a volt kis-entente államok szláv nyelvei) fokozatosan számolódjanak fel. Ehhez az egységes gazdasághoz a vámok világméretű eltörlés, egységes és ugyancsak

¹⁶ Korten, David c.: Tőkés társaságok világalma, Kapu Kiadó, 5. Kiadás, 83-85., 181-194 és 265. o.

egy világ-központból szubordináltan szervezett és irányított bankrendszer és pénzrendszer szükséges. Erre szolgál az USA-ban a nemzeti bank szerepét betöltő FED, Európában az Európai Bank, világviszonylatban pedig az IMF és a Világbank, a pénzrendszernél pedig az euro övezet kialakítása és további kiterjesztési terve, amelyhez hasonlóan a dollárt kiváltó amero-ról is beszélnek már.¹⁷

Ebben az összefüggésben az államszervezet csupán egy szubordinált és felülről, lépcsőzetesen kialakítandó formális államszövetségi/szövetségi állami rendszerből irányított területi közigazgatási hálózattá degradálna, amelynek feladata elsősorban a multinacionális gazdasági rend haszonélvező érdekeinek megfelelő köznyugalom fenntartása és a nem dolgozó nagy többség valamilyen foglalkoztatásának és ellátásának a biztosítása lenne. Ez lényegében a Római Birodalom császársági korszakában kialakult kenyeret és cirkuszjátékokat (panem et circenses) adó közellátási politikájához hasonlítana.¹⁸ *Az állam ez utóbbi funkciójára csak addig lenne csak szükség, amíg a gépi-technikai fejlődés folytán feleslegessé vált és való élő munkaerőtömeg létezik.*

Ennek minél előbbi eltüntetése, ill. csökkentése érdekében a globalizáció teoretikusai szükségesnek tartják felszámolni a közjogi jellegű kötelező társadalombiztosítási rendszert is. A mai köztestületi jellegű kötelező európai társadalombiztosítás a felosztó-kirovó rendszer alapján áll, amiből az következik, hogy a jelenlegi aktív (dolgozó, ill. jövedelemmel rendelkező) társadalmi réteg tartja el a passzív (öregség, betegség vagy munkanélküliség miatt jövedelemmel nem rendelkező) társadalmi réteget. Ezért a globalizátorok szerint egy olyan biztosítási rendszert szükséges magán-vállalkozási alapon bevezetni, amely tőkefedezet és öngondoskodás alapján, fakultatív jelleggel működik. Az USA egészségbiztosítási rendszere egyértelműen ilyen. Egy ilyen, vállalkozási alapon működő társadalombiztosítási rendszer mellett teljesen megszűnne annak közjogi arculata és az önkormányzatiság kiépítésének lehetősége. Ez egyértelműen bebizonyosodott a holland egészségbiztosítás esetében,

¹⁷ Ebbe az irányba mutat az európai bankok meghódítását célzó amerikai (USA-beli) bank-offenzívák. L. Pokol Béla: Globális uralmi rend, Kairosz Kiadó, 1995. 172-176. o.; továbbá: Drábik János: A pénz diktatúrája. Goold Book Kft. Kiadó, 16-30., 52-62., és 119-127. o.

¹⁸ Martin, H-P./Schumann H.: A globalizáció csapdája - Támadás a demokrácia és a jólét ellen Perfekt Kiadó, Bp. 1998. 9-23. o.

amelyet 24-ben alakított át magánvállalkozásivá téve az akkor hatalmon volt neoliberális kormány.¹⁹

A globalizációnak ez a neoliberális, a társadalomnak csak pénzügyi-gazdasági funkcióját centralizáltan és mega-szervezésben előtérbe állítani akaró irányzata a maga diktatórikus következetességével és az állam kiüresítésével összhangban állva, kívánja felszámolni a területi és a helyi/települési önkormányzatokat. Ami a falut és annak és annak családi gazdaságvitelt hagyományosan folytató lakóközösségét a termékvásárlási áraknak a termelési (előállítási) költségek alá vitelével és a gazdavédő szövetkezeti mozgalom ellehetetlenítésével gazdaságuk felszámolására és földek eladására szorítják. Helyükön tömegárukat termelő óriásfarmok alakulnak meg, élelmiszer-feldolgozó üzemekkel, míg a falu lakossága kénytelen a városok peremére vándorolni. Így alakultak ki a dél-amerikai külvárosok bádogváros-nyomortelepei, a favellák.²⁰ Ilyen folyamat a közép-kelet-európai államokban is a nyugatról beáramló tőke és ezekre az országokra részben az Európai Unió részéről formálisan ajánlott, a valóságban azonban rákényszerített agrárpolitika következtében kezd megjelenni.²¹

Ilyen folyamat – miként már szóesett róla – a Római Birodalomban is lejátszódott. Most ez az USA-tól indul el. Az USA-ban ugyanis az egyes szövetségi államok maguk jogosultak eldönteni, hogy adnak-e a mi megyéinknek megfelelő kerületeknek, valamint a településeknek öngazgatási, önkormányzati jogosítványokat vagy teljesen centralizáltan

¹⁹ A holland egészségbiztosítási reform, azaz a kötelező egészségbiztosításnak egymással versenyző magán-egészségbiztosítási pénztárakba szervezésének súlyos antiszociális és a tb önkormányzatiságot kiiktató vonásainak helyszíni tanulmányozáson alapuló bemutatását l. Prugberger: Egészségbiztosítási reform és alkotmányosság. In: Publicationes Universitatis Miskolciensis, Sectio Jur. et Pol. Tomus XXVI/2. Miskolc, 2008. 411-432. o.; továbbá Csáth Magdolna: Globalizációs végjáték, Kairosz, 2008. 67-84. o.

²⁰ Eörsi Gyula: Összehasonlító polgári jog. Akadémiai Kiadó, Bp. 1975. 627-629. o.

²¹ Budapest keleti határain fekvő erdőkben és kisebb mértékben a budai hegyekben is már megjelentek bádog- és faviskók, melyek közül a többnyire a pesti oldalon lévők az ország északi és a keleti részére induló vonatokból láthatók. Ezen kívül nagyon sokan otthagynak a városi otthonaikat a város peremén lévő víkend-házaikba költöznek, amelyeket igyekeznek valamilyen formában téliesíteni. Miskolcon tömegessé vált ez a jelenség.

irányítják azokat. Ez utóbbi azokra a keleti oldalon lévő államokra jellemző, amelyekben a pénzügyi és a gazdasági centrumok vannak.²²

Ami a *nemzeti kisebbségeket* és azok *önkormányzati autonómián nyugvó kollektív jogait* illeti, azok háttérbe szorítására, sőt felszámolására irányuló ki nem mondott, de érezhető törekvés összhangban áll a globalizációnak itt bemutatott lokalizációt háttérbe szorítani, sőt kiiktatni igyekvő filozófiájával. Az USA-ban népszavazás útján az angol lett a hivatalos nyelv, igaz kis többséggel került mögé a német. Ennek ellenére a hivatalos eljárásokban nem használatos. Ma viszont egyre többen beszélnek a spanyol nyelvet és egyre nagyobb a spanyol ajkú közösség az USA déli államaiban. Ennek ellenére még sem ismerik el ezekben az államokban hivatalos nyelvnek az angol mellé a spanyolt. Az USA-ban nincsenek államilag elismert kollektív jogai más nyelvet beszélő kisebbségeknek, csak a minden állampolgárt egységesen megillető individuális jogokat szavatolja az állam. Ennélfogva a magánszférában, valamint a saját etnikai közösségében mindenki szabadon használhatja az anyanyelvét, viszont a hivatalos ügyek intézésénél nem tud mit kezdeni vele. Ezért, aki az amerikai társadalomban sikeres akar lenni, rákényszerül arra, hogy kilépjen saját zárt etnikai közösségéből és angol nyelven külső kapcsolatokat is kialakítson. Ennek következtében minden állami nyomásgyakorlás nélkül asszimilálódnak és számolódnak fel a kis és közepes nemzeti kisebbségek, kolóniák. Ez mutatkozik meg az amerikai magyar közösség esetében is. A nemzeti közösségek felszámolódási folyamata az USA-ban tehát főszabályként állami beavatkozás nélkül, spontán módon zajlik. Érdemes viszont megnézni (New)Harlem esetét, ahol a kivándorolt hollandok telepedtek le, míg a szomszédságukban, New-Yorkban a szintén kivándorolt angolok. Harlem holland lakossága kiköltözött e városrészből, miután gomba módra oda települtek a négerrek. Vajon nem-e a politikában mindig jó taktikai érzékkel rendelkező new-yorki angolok keze lehetett ebben, annak érdekében, hogy megszabaduljanak a saját gazdasági érdekeiket agresszív céltudatossággal keresztül vinni tudó szintén sikeresen gyarmatosítani tudó hollandoktól. Alátámasztja ezt a feltevést az a tény, hogy az angolok szállították saját gyarmataikról a néger rabszolgákat az amerikai ültetvényekre.

²² Ez összefügg azzal, hogy az ipar és a pénzvilág intézményrendszerei ide települnek. L. Korten: 16. sz. jegyzetben hiv. mű.

Átvetítve mindezt a történelmi Magyarország feldarabolásával járt I. világháborút követő helyzetre, amikor is magyarok tömegei kerültek át a trianoni békeszerződéssel megalakult szomszédos államokhoz, főszabályként az ezekhez az államokhoz átkerült nem államalkotó magyar kisebbség helyzete az amerikai liberális kisebbség-kezelés szerint kellett volna, hogy alakuljon, amit a győztes tárgyaló felek közül az USA igényel. Ez legfeljebb egy igen hosszú ideig tartó spontán asszimilációs folyamattal járt volna. A békeszerződési paktummal szemben viszont a gyakorlatban a harlemi angol taktika következett be a megcsonkított Magyarország területéről a szomszédos új kis-entente államok fennhatósága alá került magyarok hátrányára. A II. világháború utolsó szakaszától kezdve az 1939-41-es határ-revíziós szerződések retorziójaként egészen 1946-ig, népirtással felérő tömegmészárlásokat hajtott végre a magyarokkal szemben a titói jugoszláv vezetés.²³ Ehhez hasonló kezdetét vette Erdélyben is a Maniu-gárdisták részéről, aminek kiteljesedését az Erdélyt megszálló szovjet csapatok akadályozták meg.²⁴ Ugyanakkor viszont a Kárpát-alját elfoglaló szovjet rezsim az ott élő magyarság szellemi elitjét tizedelte meg vagy hurcolta el a szibériai munkatáborokba, hogy jelenlétükkel ne zavarják meg a népszavazási csalással Kárpátaljának a Szovjetunióhoz történő csatolását.²⁵ Az akkori *Cseh-*

²³ Rémuralom a Délvidéken (tanulmány- és visszaemlékezés-gyűjtemény a II. világháborút követő magyar és német etnikumot ért népirtásokról), A Vajdasági Magyar Tudományos Társaság (VMTT) kiadványsorozatának 32. kötete, Atlantis Kiadó, Újvidék, 2008; Tóth Lajos: Viharos életpályám szellemi hagyatékaiból, üzeneteiből, VMTT. kiadvány, 32. kötet, Atlantis Újvidék, 2008. 43., 110-111. és 204-205. o. (a magyar lakosságot 1944/45-ben sújtott „kollektív büntetésről”); Délvidéki magyar áldozatok. In: A XX. sz. kr. 672. o.; Matuska Márton: Áttekintés 1944 végén, 1945 elején a Délvidéken a magyarokon esett sérelmek feltárásáról. In: A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken, VMTT. kiadv. 29- kötet, Atlantis Kiadó, 2006/7. 185-190. o.

²⁴ A budapesti béke előkészítő osztály (Külügyminisztérium) összeállítása az Észak Erdélyben 1944 őszén és 1945 elején elkövetett magyarellenes atrocitásokról. Bp. 1946. Magyar Országos Levéltár TÜK iratai, Románia XIX.-J-1-j18.doboz 16/b csomó, Deneter anyag, soksz. másolat; Beszámoló a Maniu Gárda által elkövetett gyilkosságokról, Kolozsvári Világosság, 1944. jún. 2. sz.

²⁵ Balla Gyula: Kárpátalján is vannak változások, 12. és 17-19- o.; Hernádi Gyula: Sztálin kantáta-magyarrekviem. 96-99. és 123-125. o. Mindkét tanulmány „Magyarok a Kárpátalján” c. kötetben, Új Idő Lap- és Könyvkiadó Kft., 1989.; Kárpátalja és a szovjet-magyar szerződés. In: A XX. sz. kr. 705. o.; Kárpátaljai magyarok beadványa a magyar kisebbség jogainak korlátozása miatt, 1972. júl. In: A XX- sz. kr. 1051. o.

szlovákia pedig részben a Cseh-Szudéta vidékre deportálta a kitelepítésre nem került németekkel együtt a szlovákiai magyarság egy részét, részben pedig egy kikényszerített lakosságcsere egyezményrel, vagyonuk visszahagyására kötelezés mellett telepítették át Magyarországra.²⁶ Mindezt a II. világháborúban vesztesé vált két nép, a németiség és a magyarság háborús kollektív bűnösségével indokolták.²⁷

Az 1950-es évek közepére annyiban konszolidálódott a *magyar kisebbségekkel szembeni fellépés Jugoszláviában és Csehszlovákiában*, hogy eltűrték, de nem nézték jó szemmel a magyar nyelv használatát, elítélték, de ugyanakkor eltussolták a magyarokkal szembeni atrocitásokat, utcai bántalmazásokat. Ezen kívül pedig e két nemzetiséghez tartozók karrier-visszaszorítása érvényesült a közhivatalokban és az államosított-szövetkezetiesített gazdaságban.²⁸ Jugoszláviában az 1960-as évektől kezdve annyiban volt jobb a magyarság helyzete, hogy közvetett jelleggel a vajdasági autonómián keresztül bizonyos öngazgatási jogosítványokkal rendelkezett.²⁹ Valóságos kollektív önrendelkezéshez a határainkon kívül rekedt magyarság azonban csak Romániában jutott a II. világháborút követő években, ahol Geurgiu Dej idejében két színmagyar erdélyi megyére kiterjedően megalakult Marosvásárhely székhellyel a *Romániai Magyar Autonóm Tartomány*, Kolozsváron pedig megalapításra került az állam- és jogtudományi, valamint a bölcsészettudományi kart is magában foglaló, és a két Bólyai nevét viselő magyar egyetem. Ezt a két kart azért emelem ki, mert minden, nem államalkotó kisebbségnek az adott államban történő fejlődése és megmaradása attól függ, hogy saját öngazgatására képesített szakemberei legyenek, valamint saját nyelvi és nemzeti kultúráját fenntartani és fejleszteni képes legyen.

²⁶ Magyar-Szlovák lakosságcsere egyezmény- Bp. 1946. febr. 27- Az egyezmény szövege az interneten: <http://www.mtaki.hu/docs/jogfoszto-jogszabalyok/jogfoszto-jogszabalyok-csehszlovak-mag>; Szlovák-magyar lakosságcsere és „visszaszlovákosítás” (1946. jún. 17.) In: A XX. sz. kr. 682. és 687. o.

²⁷ <http://hu.wikipedia.org/wiki/Benes-dekreumok>; Eldölt: érinthetetlenek a Benes-dekrétumok. Kitekintő 2007 szept. 20. sz. Prágában bosszúhadjárat indul a németek ellen (1945. május 5.) In: A XX. sz. kr. 662. o.

²⁸ Új alkotmány a kisebbségekről, 996. o. és magyar iskolaleépítés Csehszlovákiában, 1140. o. Mindkettő in: A XX. sz. kr.-ban.

²⁹ L. Tóth L.: 23. sz. jegyzetben hiv. mű írásait; továbbá: A XX. sz. kr. 830., 920., és 1002. o.

Ez Ceausescu politikai színre lépéséig állt fenn.³⁰ Az ő uralmának első időszaka alatt azonban felszámolásra került a magyar autonómia, a kolozsvári Bolyai Egyetemet összevonták a szintén Kolozsváron székelő román nyelvű Babes Egyetemmel. A kizárólagos magyar nyelvű jogász-képzés megszűnt, az egyéb szakokon pedig a román nyelvű mellett párhuzamosan folyt a magyar oktatás is, ha erre hallgatói igény jelentkezett, amit azonban a román nemzetiségi politika különböző manipulatív és megfélemlítő eszközökkel csökkenteni igyekezett. A Regátból a városokba történt tömeges román betelepítésekkel erőszakos etnikai keverést idézett elő az addig szín-magyar és szász-német területeken, ami megte-remtette a lehetőségét annak, hogy az addig szín-magyar iskolákban román tagozatokat indítsanak és ezeket a magyar tagozatok elé helyezték. A zömében magyar és német nyelvű települések nemzeti kisebbségi önkormányzatát az itt említett román betelepítésekkel, a németek esetében pedig a Német Szövetségi Köztársaság által fizetett fejpénz ellenében megvalósított kivándorlásra került sor. A Ceausescu-rezsim a végső dőfést a magyar települési közösségeknek a falurombolással adta volna meg, amit azonban a vele szembeni felkelés meghiúsított.³¹

A *titói Jugoszláviában* az 1946/47-es konszolidáció után a Vajdaságon kívül is, szintén általánosan javult a nemzeti kisebbségek helyzete, beleértve a magyarokét is. Bár egységes iskolai és főiskolai keretek között, de lehetőség nyílt a magyar nyelvű oktatásra, még az Újvidéki Egyetem Jogtudományi Karán is. Szabadkán ma is magyar nyelvű műszaki főiskola működik, amelyet azonban igyekezett a titói és a milošević-i rezsim is szerbesíteni, miként a marosvásárhelyi magyar orvosi egyetemet a romániai kormányzatok is románosítani. E törekvések azon-

³⁰ A Moszkvából, a Szovjetunió által irányított III- Internacionálé célja nem a nemzetközi kommunista mozgalom, hanem a nagy orosz (szovjet) világbirodalom világméretű kiterjesztése volt- L. Artur Kőszler Sötétség délben c. regényét és ezen kívül a spanyol polgárháborút és mindazokat a helyzeteket, amikor a nemzeti érzelmű kommunistákkal szemben a Szovjetunió likvidálással fellépett (Rajk-per, Slansky-per, Dimitrov likvidálása, valamint Tito esetében is fenn állott hasonló kísérlet).

³¹ Az 1965. évi új román Alkotmány csak korlátozottan biztosítja a közigazgatásban a kisebbségi nyelvhasználatot, 956. o.; Az 1966. é. román népszámlálás a nemzetiségi arányt manipulációval kisebbsíti, 963. o., 1968 febr. megszűnik a Magyar Autonóm Tartomány, több mint fél évtizeddel ezt megelőzően a Bolyai Magyar Egyetem, 986.; 1968 őszén átmeneti enyhülés a romániai kisebbség életében, de 1972-től újabb támadások a kisebbségek ellen, 999., 1053., 1065., 1069. o. In: A XX. sz. kr.

ban bizonyos keretek között maradó tiltakozásokkal visszaszoríthatók voltak. Segített ebben a „Nyugat” irányában orientálódott kül- és gazdaságpolitika, valamint az Eduard Kardely által kidolgozott államszervezési (területi) és gazdasági (vállalati-szövetkezeti) önigazgatás.³²

Ukrajnában a nemzeti kisebbségek helyzete Csehszlovákiához, majd Szlovákiához hasonlóan a sztálini diktatúra, majd Ruscsovtól kezdve fokozatosan puhuló, Brezsnyev alatt pedig ismét keményedő diktatúra alatt alapjában véve az államalkotó többségi nemzethez tartozókéhoz hasonlóan alakult, bár az uralkodó nemzet tagjaival szemben elhelyezkedés, előléptetés, valamint társadalmi elismerés tekintetében mindig hátrányos helyzetben álltak. Ez azonban kollektív szinten nem, hanem csak egyedi elbírálások esetében nyilvánult meg. A kommunista internacionalizmus ideológiájának leple alatt azonban sem a kárpátaljai magyarság, sem az ottani rutén és szlovákiai kisebbség kollektív jogai önigazgatási szinten nem érvényesülhettek. Ez vonatkozott Csehszlovákiára is.³³

A kommunista-reálszocialista rendszereknek 1989-1990 utáni felbomlását követően mind a Szovjetunió, mind pedig a művileg összetákolt kis-entente államok kis nemzeti államokra estek szét és az internacionalizmust nemzeti nacionalizmus váltotta fel. Ez a Ceausescu-rezsimet megbuktató Romániában az Iliescu kormány idején erőteljes magyarellenes politikában mutatkozott meg, ami Iliescu bukását követően jelentősen enyhült. Ebbe belejátszott az is, hogy az RMDSZ időközben kormányzati tényező lett. A magyarokat is a kormányzásba befogadó romániai kormányok azonban a magyarok, ill. a székelyek egyre erősödő autonómia-igényének teljesítésétől mereven elzárkóztak és elzárkóznak ma is. Ez az elzárkózás és a magyar-ellenesség tovább erősödött azzal, hogy a 2007. évi őszi választásokon a magyar pártok kiestek a koalíciós kormányzásból és attól kezdve sorra távolítják el a központi és a megyei

³² Roggeman, Henry: Das Modell der der Arbeitselbstverwaltung in Jugoslawien-Europäische Verlagsanstalt, Revija, 1970.

³³ Kárpátalja és a szovjet-magyar szerződés, 705.o.; magyar tanszék nyílik Ungváron, 924. o.; kárpátaljai magyarok beadványa az ukrán kormányhoz, helyzetük javítása érdekében, 1051. o.; Kárpátalja a figyelem központjába kerül. Grósz Károly látogatása, 1989, 1286. o.; magyar iskolaépítési ügy 1978-ban Csehszlovákiában, 1140. o. Valamennyi in: A XX. sz. kr.

közigazgatásból a magyar nemzetiségű vezetőket és hivatalnokokat.³⁴ Kísértetiesen ezzel párhuzamosan alakult a Csehországtól elszakadt Szlovákiában is a magyarság sorsa. Átmenetileg a Zurinda kormányban koalíciós tényezővé válva a magyarság helyzete javult az ezt megelőző Meciar kormányzási időszakhoz képest. Azonban a magyar koalíciós politikai tényező Dél-Szlovákia színmagyar lakosságának a területi közigazgatás reformja során szintén nem tudta a területi autonómiát kiharcolni. A Zurinda-kormány bukásával a szlovákiai magyar kisebbség helyzete tragikusan elnehezedett. A Zurinda-kormányt felváltó Fico-kormányba azzal, hogy koalíciós partnerként nem a Magyar Párt, hanem Meciar pártjának politikusai kerültek, nemcsak az autonómia-törekvések váltak kilátástalanná, de egyre szaporodtak a magyar lakossággal szembeni fizikai atrocitások.³⁵

A milosević-i jugoszláv rezsim, majd az ezt követő több mint fél évtizedig tartó polgárháború minden irányban felkorbácsolta a szerb, a

³⁴ Véres események Erdélyben (Marosvásárhely, 1990. március 19.). A román forradalom után a Ceausescu-t követő rezsim a Bolyai Egyetem újrarendelését gátolja, de hagyja, hogy alapítványi formában, az anyaország és az erdélyi és a parciumi református egyházak fenntartásával magyar alapítványi egyetemek működjenek, (Sapientia, etc.). Az erdélyi magyar, ill. székely autonómiától, amit az ottani magyar ajkú lakosság igényel, a román politikai hatalom mereven elzárkózik. Ezt a román államfő a magyar államfőnek, Sólyom Lászlónak 2008 őszi magyarországi látogatása során azzal az érveléssel adta tudtul, hogy Románia nemzeti állam, ami viszont a tényekkel ellenkezik. Romániában a többségi magyar kisebbségen kívül ugyanis még szász, sváb, szerb és szlovák nemzeti kisebbség is él. Azóta, hogy az RMDSZ kikerült a koalícióból, sorozatban váltják le a központi, a területi és a helyi hivatalokból a magyar hivatalnokokat. Ezen kívül folytatva Ceausescu politikáját permanensen építik Erdélyben az ortodox keresztény templomokat a kolostorokkal együtt.

³⁵ A legutóbbi közigazgatási reform során a megyéket tudatosan É-D tengellyel alakították ki, hogy a magyarság sehol se lehessen többségben és ne szólhasson bele a megye életébe és hogy ne alakulhasson ki az ország déli sávjában egységes magyar területi autonómia. A magyar kisebbség pártjának a koalícióból történt kikerülése után sorozatossá váltak a magyar fiatalok elleni utcai atrocitások (Malina Hedvig ügy, etc.), a 2009. szeptember 1-vel hatályba lépett Nyelvtörvény pedig diszkriminatív módon bíróság terhe mellett tiltja a magyar nyelv közintézményekben és nyilvános szolgáltató helyeken való használatát, 2009. augusztus 21-én pedig megtagadta a magyar államfő részére a szlovák határ átlépését, megghiúsítva ezzel, hogy a diplomáciai úton is előre leegyeztetett szoboravatást elvégezhesse. Az EU bizottsága első reakcióként mindezt – annak ellenére, hogy az Unió alapelveivel ellentétes – a két ország belügyének tekinti a média hírközlései szerint.

horvát és a bosnyák nacionalizmust. Az ezzel járt egymásnak esés azonban a Balkánon és a főleg Szerbiában, a Vajdaság, a Szerémség és a Baranyai Háromszög területén élő magyar kisebbséget érintette hátrányosan. Számos színmagyar falu vált a polgárháborúban romhalmazzá, a magyar fiatalokat a szerb katonai parancsnokság ágyúötlékként küldte a frontra. Emiatt sokan Magyarországra, többen pedig innen tovább menekültek. A magyar menekültek otthonait a horvát etnikai tisztogatás elől menekült szerbek foglalták el. A magyar kisebbség létszáma megritkult. A horvátországi szerbek célirányos vajdasági betelepítésével az etnikai arányokat a magyar kisebbség hátrányára megváltoztatták. Ettől kezdve egyre gyakoribbá váltak az utcán magyarul megszólalók bántalmazása, a magyarelles atrocitások, ami felett a hatóságok – ha tehetik – szemet hunynak, de ha az ilyen atrocitásban a köztököző szerb húzza a rövidebbet, az igazságszolgáltatás a magyart ítéli el.³⁶

Ezzel szemben az *1948 utáni magyar kommunista és a rendszer-váltást követő polgári és szociál-liberális kormányok az itt élő nemzetiségek számára lényegében az EBESZ 2001. sz. ajánlásának megfelelően biztosították és biztosítják ma is a kollektív jogok teljességét a települési és az egyesületi autonómia szintjén egyaránt. Ugyanakkor az összes korábbi kommunista és 1989 utáni szociál-liberális magyar kormány semmilyen formában nem állt ki a határon túli magyarság kisebbségi jogaiért. Ezt az Antall/Boross-kormány is csak szavakban tette meg. Az Orbán-kormány kisebbség-politikája jelentett csupán kivételt, amely létrehozta a Gyurcsány-kormány részéről azóta feloszlott külhoni magya-*

³⁶ Pár évvel ezelőtt Szabadkán a magyarul beszélés miatt kitört szerb-magyar kocsmai verekedés miatt két magyar fiatalot teljesen elfogultan több mint tíz évet meghaladó börtönre ítelt a szerb bíróság, miközben a szerb fiatalok bűnösségét egyáltalán nem vizsgálta. A két magyar fiatal olyan börtönben szynlödik már évek óta, ahol a saját anyanyelvüket sem tudják használni. A média tudomása szerint az EU 2009 II. félévi soros elnöke, Svédország kormányfője vállalta a közbenjárást kiszabadításuk ügyében. A Kossuth Rádió „Határok nélkül” c. 2009. augusztus 26-i adása adta hírül, hogy Szerbiában elkészült egy törvénytervezet a nemzeti tanácsokról, amit a magyar pártok azért bírálnak, mert ez a törvény csak kirakat autonómiát biztosít a nemzeti kisebbségek számára, mivel a választások során csak akkor állíthatnak e tanácsok közvetlenül jelöltet, ha a listájukra több mint 50% választó feliratkozik. Ágoston András szerint akkor lenne valódi autonómia, ha minden kisebbségként nyilvántartott választópolgár a saját kisebbségi választási névjegyzékébe kerülne felvételre, és aki ezt nem akarja, az levetheti magát. Ellenkező esetben marad a jelenlegi „elektor” rendszer.

rok fórumát. Mivel sem a romániai, sem a szlovákiai magyarságnak nem sikerült a koalíciós kormányzásuk időszakában egy alkotmányjogilag is biztosított autonómiát, a jogi biztosítékok hiányában visszaállt a magyarellenes visszarendeződés. Ugyanígy járt a kárpátaljai magyarság is, mivel akkor, amikor az ukrán kormánytól ki lehetett volna az ottani nemzetiségek számára az öngazgatás, egy kárpátaljai autonómiát megcélozva, ezt az akkori magyar kormány az ukrán-magyar alapszerződés megkötésekor nem tette meg. Ennek a következménye, hogy ma Ukrajna nemcsak hogy hallani sem akar a nemzetiségeinek adandó öngazgatásról, de még a nemzeti kisebbségek sajátnyelvű oktatását is felszámolni kívánja.³⁷

Kérdés már most, hogy miként viszonyul mindehhez a globalizációnak az 1980-as évektől kezdve erőteljesebb hatása alá került Európai Unió és a nyugati gazdasági féltekét uraló Amerikai Egyesült Államok. Kimutattuk már, hogy e két politikai és gazdasági hatalmi intézmény a privatizációval elsősorban a közép-kelet-európai államok piacait kívánta a csatlakozás során megszerezni és az EBESZ létrehozásán, valamint a nemzeti kisebbségek számára a kollektív jogok megadására irányuló ajánlás kiadásán kívül a közép-kelet-európai nem államalkotó kisebbségei számára nem következett be eddig hatékonyabb közbelépés. Mindebben az Orbán-kormány kivételével kiszolgáló partner volt az Antall-kormány, melynek külügyminisztere olvasatlanul aláírta az Ukrán-Magyar Alapszerződést anélkül, hogy Kárpátalja részére kikötött volna legalább egy gazdasági autonómiát, amelyen belül az ott élő magyarok és rutének, valamint az ottani két szlovák falu is nemzetiségi autonómiához juthatott volna. Egy ilyen autonómia-megadására akkor az ukrán fél

³⁷ Ukrajnában új közoktatási törvénnyel akarják ellehetetleníteni a nemzetiségi, ill. a nemzeti kisebbség nyelvén folyó oktatást és ezzel a kisebbségek tanintézményeit. Bár ez az intézkedés az orosz kisebbség ellen irányul, de a lengyel és a kárpátaljai magyar kisebbséget is sújtja. „2008 őszén ukrán nacionalisták felrobbantották a Vereckei Hágón elhelyezett honfoglalási emlékművet. Ugyanígy ukrán nacionalisták tiltakozása hiúsította meg a turulmadár visszaállítását a munkácsi vár bástyájára. Ami eddig Kárpátalján nem volt, 2009 augusztus közepén Beregszászon bekövetkezett az első atrocitás ukrán fiatalok részéről magyarul beszélő fiatalokkal szemben. Erről részletes tudósítást adott a Kossuth Rádió „Határok nélkül” c. 2009 augusztus 26-i adása. Ebben az adásban egy kárpátaljai magyar politikus akként nyilatkozott, hogy az ukránok részéről a nemzeti kisebbségekkel szembeni ellenszenv Ukrajna függetlenné válásával erősödött meg. Ez a jelenség érezhető Szlovákiában és Szerbiában is.

késznek mutatkozott.³⁸ Az Antall/Boross kormányt felváltó első szociál-liberális Horn-kormány pedig a Szlovák-Magyar Alapszerződés megkötésekor akceptálta az ottani ugyancsak testvérpárti (posztkommunista) kormánynak a magyar kisebbség kollektív jogainak megadásától való elzárkózását³⁹ hasonlóképpen, mint ahogy ezt megtette a romániai választások előtt a végnapjait élő szintén posztkommunista román kormánnyal, meg nem várva az e téren is sokkal toleránsabb új román polgári kormánnyal kedvezőbb feltételek közötti szerződéskötési lehetőséget.⁴⁰ Az EU a nemzeti kisebbségek számára történő kollektív jogok meg nem adásához semmilyen kritikai megjegyzést nem fűzött, mint ahhoz sem, ahogy a Gyurcsány Ferenc viszonyult a kettős állampolgárságról szóló népszavazáshoz. Ugyanakkor az Orbán-kormányt a magyar igazolványok kiadását érintő szociál-liberális ellenzék bírálatát az Európai Parlament szociáldemokrata képviselőcsoportja erőteljesen bírálta annak ellenére, hogy Románja a Moldovában élő románoknak a kettős állampolgárságot biztosítja.

Mindebből látható, hogy az *Uniót nem érdekli sem bel-, sem külpolitikájában a keleti végein meglévő nemzetiségi tüzfészek, csak az, hogy miként és milyen módon tud gazdasági hasznot húzni az újonnan csatlakozott államokból*. Nem véletlen, hogy velük mind a társulási szerződések 1993. évi és a belépési szerződések 2003. évi megkötése során a bővítési biztos minden egyes állammal külön tárgyalt és mind a társulási szerződések, mind a csatlakozási szerződések megkötésekor egyoldalú

³⁸ A Magyar-Ukrán Alapszerződés aláírásának időpontja 1993. május 11. A XX. sz. kr. 1402. o. Az egyik akkori külügyminiszteri vezető hivatalnok szerint magyar részről az ukrán fél által elkészített szerződés megfelelő tanulmányozás nélkül került aláírásra.

³⁹ 39 A Szlovák-Magyar Alapszerződésbe nem került be Meciar tiltakozására az EBESZ 1201. sz. ajánlása. Horn Gyula ez ellen nem tiltakozott. (Megkötésének időpontja 1995. október 20., ratifikálásának időpontja szlovák részről 1996. március 26.); Sidó Á.-Fiala J.-Vincze D.-Járbik B.: A szlovák-magyar alapszerződés hatásvizsgálata, http://www.kbdeign.sk/da/pro/ets/slovak_hungarian_treaty/cla_analysis/slovak_magyar-rovidített.htm; Pataki Gábor Zsolt: Az alapszerződések stratégiai háttere: kényszer és kompromisszum avagy az euroatlanti integráció lehetősége In: Magyar kisebbség Nemzetpolitikai Szemle) 1996/4.(6). sz.

⁴⁰ Az 1996 őszén közvetlenül még a romániai parlamenti választások előtt szintén a Horn kormány által Iliescuval megkötött román-magyar alapszerződésbe szintén nem került be az EBESZ 1201. sz. ajánlása, L. Pataki Gábor Zsolt: előző jegyzetben hivatkozott, továbbá: Stan, Valentin: A román-magyar alapszerződés, magyarul: Magyar kisebbség 1996/4(6). sz., románul: Sfera Politici 1996/4. sz.

előnyöket kötött ki magának és a régi tagállamoknak, hasonló kedvezményeket nem biztosítva a másik félnek.⁴¹ Az sem lehet véletlen, hogy a közép-európai gazdasági térség országainak már az első 1991. évi visegrádi találkozásán kútba esett az igények együttes képviselője az Unió irányában, Göncz Árpád és Antal József hiúsági művitája miatt.⁴²

Úgy tűnik, hogy az EU-t jelenleg nem érdekli a nemzeti kisebbségeknek biztosítandó autonómia. Ez megmutatkozik abban, hogy bel-, és külpolitikájában egyaránt nem emeli fel a szavát az 1920-ban elcsatolt területeken élő magyar és a II. világháború után a Szovjetunióhoz, majd megöröklés folytán Ukrajnához került lengyel és kárpátaljai magyar-rutén területen élő kisebbségeket érintő anyanyelvi köz-, és felsőoktatást megszüntetni akaró törekvések. Nagyon szőr mentén kezeli az EU a 2009 őszén Szlovákiában hatályba léptetett nyelvtörvény-módosítást, amelyről már szó esett.⁴³

Az EU, az EBESZ-szel együtt teljes hallgatásba burkolózik a székelyföldi magyarság autonómia-törekvéseivel szemben⁴⁴ és nem emelte fel a szavát a román elnöknek a magyar kisebbség számára a minimális autonómia megadását is elutasító kijelentéseivel szemben.⁴⁵ Ugyanígy mind a két uniós szervezet hallgatott, amikor Szlovákia a területi (megyei) beosztást É-D-i felosztással úgy szerkesztette meg, hogy minden megyében kisebbségben legyenek a magyarok és lehetőleg ne lehessenek képviselőik a megyei képviselő testületekbe. Ugyanakkor az EBESZ már többször hivatkozott ajánlásának figyelembe vételével Szlovákia déli határövezetében egy kb. 50 km. széles sávban kialakítható lenne egy szlovákiai magyar területi autonómia, aminek öngazgatásához a Sellyei Jánosról elnevezett révkomáromi egyetem szakembereket is tudna biztosítani. Hogy az autonómia további igénylésétől a szlovák kormány elriassza a magyarokat, hajtatta végre a rendőrségével a 2006.

⁴¹ Balázs Péter-Marc Maresceau (szerk): Az európai megállapodások jogi és elméleti kérdései, OMIKK. Bp. 1995

⁴² A közép-európai „négyek” visegrádi találkozására 1990. március 19-én került sor. Erről rövid ismertetést olvasható”A XX. sz. kr-ban (1400. o.). Kettőjük konfliktusáról azonban csak a korabeli média tudósított.

⁴³ L. a 34. jegyzetet.

⁴⁴ L. a 35. jegyzetet.

⁴⁵ Dunaszerdahely, 2008. november 2. video: magyarverés ; Civil Jogász Bizottság: A 2006. szeptember 19-20-án és október 23-án történt események. Videokazetta. www.oktober23bizottsag.hu.

október 23-i Gyurcsány által kitervelt magyar rendőri fellépés másolataként a dunaszerdahelyi futballpályán a már említett szlovákiai magyar szurkolókkal szemben tanúsított 2009 áprilisi emberéleteket is veszélyeztetett brutális fellépését. Az EBESZ és az EU egyiket sem ítélte el, viszont rosszallásának adott kifejezést a 2006 késő őszen a Putyinnal szembeni szentpétervári demonstráció rendőri felosztatásának keménysége miatt, holott a rendőrség fellépése az előbbi kettővel szemben jóval humánusabb volt. A testi bántalmazás felső testet - ellentétben a másik kettővel - nem ért és életveszélyes sérülések sem voltak, ellentétben a magyar és a szlovákiai rendőri fellépéssel.⁴⁶

Érdemes mindezt összevetni az EU-nak és egyes tagállamainak, valamint az USA-nak a Jugoszlávia széteséséhez vezetett milošević-i délszláv polgárháborúban betöltött szerepével. Ezek a politikai tényezők csak azután léptek fel erőlyesen a milošević-i és karadžić-i és részben tudman-i etnikai tisztogatásokkal szemben, miután lezajlottak szerb és horvát részről egyaránt az egymással szembeni népiirtások. Ezek közül egyet a holland ENSZ békefenntartó kontingens beavatkozás nélkül végig is nézett. Jóllehet ezekért a bűnökért az elkövetőket és kiagyalóikat a Hágai Törvényszék felelősségre vonja, ugyanakkor sehol sem esett szó és nem történt vádemelés amiatt, hogy a délszláv polgárháború kirobantói vajdasági, szerémségi, baranya-háromszögi magyar lakosú falvakat romboltak szét és tettek földönfutóvá családok ezreit és hogy a magyar kisebbség fiataljait ágyútöltelékként kívánták felhasználni, akik közül, aki tehetett, Magyarországra menekült. Szerbia egészen mostanáig katonaszökevényeknek kezelte őket és csak 2009 júliusában kaptak kegyelmet, amikor már sejthető, hogy új egzisztenciát kiépítve, nem térnek vissza régi hazájukba. Ez lényegében az ottani magyarsággal szembeni etnikai tisztogatásnak egy lágyabb formája, amellyel szemben sem az USA, sem az EU nem lépett és nem lép fel. Ugyanígy sem az EU, sem az EBESZ nem emeli fel a szavát a szerbiai magyarokat érintő utcai bántalmazásokkal, valamint az őket fenyegető és pocskondiázó utcai feliratokkal szemben sem, amiket a szerb hatóságok is csak eltusolni igyekez-

⁴⁶ A Magyar Tudomány napja a Délvidéken c. 2005. december 10-én tartott konferenciának Fehér Illés és tsai: A Tiszaökológiai rendszerében bekövetkezett változások a csián és a nehézfémekkel okozott szennyezettség után c. előadás több hozzászólása vetette fel az amerikai bombatámadást követő radioaktív légszennyezést. A hozzászólásokat a konferenciakötet nem tette közzé.

nek. Ebben azonban a külföldi globális tőke érdekeit teljesen kiszolgáló magyar szociál-liberális külpolitikát is komoly felelősség terheli, mivel külpolitikájában nem lép fel érelyesen e jelenségekkel szemben.

Az érintett nemzetközi szervezetek és a kívánságukra hozzájuk igazodó szociál-liberális magyar külpolitika magatartásából az tűnik ki, hogy sem az USA-nak, sem az EU-nak, sem az EU régi tagállamainak nem érdeke, hogy Közép-Európában az ott élő számos kis nemzet (ország) és nemzetiség összefogásával és együttműködésével egységes gazdasági centrum alakuljon ki. A magyar kisebbségpolitika pedig még azért is külön idegesítő tényezőnek számít, mert azok, akik a gazdasági centrumokat az USA-ban és Nyugat-Európa pénz- és árupiaci centrumait jelentő nagyvárosaiban kívánják elhelyezni a gazdasági centrumokat, attól tartanak, ha kialakulna egy közép-európai gazdasági centrum, annak székhelye központi földrajzi fekvésénél fogva Budapest lenne. Az ettől való félelem szorítja háttérbe mindhárom itt említett politikai hatalom a kollektív jogokon alapuló közép-európai nemzetiségi autonómiákat, ide értve a külhoni magyarság ilyen irányú törekvéseit is. Egyértelműen jelzés értékű e tekintetben Nikolas Sárközynek Franciaország elnökévé választása alkalmából a magyar médiának tett interjú-nyilatkozata, amelyben a külhoni magyarok autonómia-törekvéseivel szemben foglalt állást. Ugyanez az álláspont nyilvánul meg az USA részéről is. Érdekes ebből a szempontból, hogy a republikánuspartíi idősebb G. Bush 1991 decemberében elnökként kijelentette, hogy csak az egységes Jugoszláviával hajlandó tárgyalni, amely kijelentés után a polgárháborús harcok egyre hevesebbé és kegyetlenebbé váltak. A polgárháború utolsó időszakában pedig az USA légierije nem a szerbiai nagy ipari centrumokat bombázta, hanem Szerbia több nemzetiségű déli részét, ahol túlnyomóan kisebbségek élnek. A Vajdaságban élők állítják, hogy a bombázásokat követően a Vajdaságban a levegő radioaktív szennyezettsége emelkedett.⁴⁷

⁴⁷ Vallerstein, Emanuel: A modern világgazdasági rendszer kialakulása. Gondolat Kiadó, Bp. 1983

Az eddigiekből leszűrhető összefoglaló jellegű következtetések

Látható, hogy a globalizáció centrális gazdasági s pénzügyi szerkezet, egységes nyelven kommunikáló világpiac és ugyanazokat a gasztronómiai és eszközhasználati javakat fogyasztó, azonos kultúrájú és életmódot folytató globális emberi társadalom, amelynek csak rendfenntartásra szorító olcsó állam az ideálja. Ebbe pedig nem fér bele semmilyen gazdasági, politikai, kisebbségi, területi és egyesületi autonómia. Ugyanakkor az egységesítésre, uniformizálásra irányuló törekvés mára olyan világ-gazdasági válságot robbantott ki, amelynek hatása újból az ónigazgatásos lokalitást kezdi előtérbe helyezni. Ennek nyomán az egyes helyi (községi, városi) önkormányzatok Magyarországon, de külföldön is a helyi mezőgazdaság fejlesztésével és az ezzel együtt járó termőföld-megtartással, továbbá helyi élelmiszer-feldolgozó üzemek létesítésével, valamint beszerző-értékesítő agrárszövetkezetek és területi, valamint országos szövetségeik (MAGOSZ) újbóli megszervezésével igyekeznek ismét felépíteni a lokális gazdaságot. *A helyi és a területi, valamint a szervezeti autonómia összekapcsolódásának spontán terjedése figyelhető meg. A globalizáció reakciójaként a lokalizációnak ilyen előretörését* megjósolta Imanuel Wallerstein amerikai professzor is.⁴⁸ E lokalizáció irányába tartó folyamatok mindegyike autonómia-törekvésekkel párosul. A jelen globális gazdasági válságának leküzdésében a decentralizáció, a lokális szervezetek, valamint azok különböző szinteken történő együttműködése.

Javaslat egy időszerű önkormányzati/autonómia-rendszer kiépítésére

A tanulmány első fejezetében felvázolt önkormányzati/autonómia-típusok és a második fejezetben bemutatott globalizációból fakadó pénzügyi-gazdasági, oktatás-kulturális, valamint a nemzet-, és fajgyűlöletet szító politikai válságjelenségeket európai és tagállami szinten egyaránt az e válságokból kikerülni kívánkozó települések és körzetek lokális kezdeményezéseinek támogatás, felkarolása lenne az érdeke az Unió minden tagállamának és magának az Uniónak is. Vizsgálva Európa országait, az *tapasztalható, hogy azok az államalakulatok a legstabilab-*

⁴⁸ Prugberger: A Kárpát-medence nemzeti kisebbségeinek kollektív jogai és érdekei, Valóság, 2006/2. sz. 60 o.

bak, amelyekben az egyes területek és települések, valamint az ott élő nemzetiségek önkormányzattal és autonómiával rendelkeznek. Az előző két fejezetben történt bemutatásunk alapján optimálisnak egy olyan államszervezési szerkezetet tartok, amely gúlaszerűen épül fel. Kiindulva a települési autonómiákból, azokat a körzeti (megyei) autonómiák fogják össze a kisebb gazdasági vonzáskörzetek, ill. gazdaságföldrajzi egységek szerint, amelyek a nagyobb gazdasági vonzáskörzeteket és gazdaságföldrajzi egységet jelentő régiókba futnának össze. Ugyanakkor *az egyes államok régióit a német, stb. modellnek megfelelően korlátozott szuverenitással kellene felruházni.* Ez vonatkozna a magyarországi régiókra is. Így a régióknak is lennének parlamentjei és kormányai, a kormányon belül pedig a szak-ügyek intézésére tárcák. Ebbe a rendszerbe épülhetne be – ott ahol ilyen van – a nemzetiségek kollektív jogain nyugvó nemzeti kisebbségi öngazgatás. Szintiszta nemzeti kisebbség településeken, valamint ott ahol egy nagyobb területet foglal el egy kisebbség, zárt területi közösségben élve, annak e területen szükséges biztosítani a nemzetiségi önkormányzatát. Ez megoldható akkor is, ha ugyanabban az államban egy nemzetiségnek több ilyen elkülönített területe van. Ebben az esetben az adott nemzetiségi községek határoznák meg, hogy melyik „nemzetiség szigeten” lenne a központ. Ha pedig akár az egyes települések, akár az egyes körzetek lakossága több nemzetiségből állóan vegyes, akkor az lenne a helyes, ha minden nemzetiség szervezete az adott állam választási törvénye alapján az adott önkormányzat képviselő testületébe bekerülő testületi tagokon felül számarányuk szerint küldhetnének képviselőt. Ami az érdekvédelmi szervezetek (szakszervezetek, munkáltatói szövetség környezet- és természetvédelmi, valamint fogyasztóvédelmi szövetség) illeti, szintén közvetlenül delegálhatnának egy-egy képviselőt a helyi és a körzeti/megyei testületekbe. Egy olyan megoldás is elképzelhető volna, hogy a kevert nemzetiségű községekben és területeken polgármesternek vagy területi (megyei) elnöknek mindenegybes nemzetiségből egy személy kerülne megválasztásra és a közös hivatali idejük alatt a saját nemzetiségük létszámának megfelelő idő arányában rotálva váltanák egymást. Ezt vagy ehhez hasonló meg kellene valósítani Magyarországon is a román, a szlovák és a német kisebbségi területeken, városokban és községekben.

Ami az egyes államokat, és a bennük korlátozott szuverenitással, államisággal működő tartományokat, azaz régiókat illeti, úgy volna he-

lyes felépíteni, ha a parlamentbe mindenegybes nemzetiségi terület az adott nemzetiségnek az összlakosság meghatározott számaránya szerint az illető állam alkotmányában megállapított létszámban küldhetne képviselőket, akiknek személyét az adott nemzetiség lakossága választana meg. Emellett még elképzelhető olyan kétkamarás parlamenti felépítés is, ahol a második kamarában kifejezetten az érdekvédelmi szervezetek és az egyházak, valamint a nemzetiségek egyesületi képviselői foglalnának helyet. Régiós parlamenti szinten azonban ilyent nem lenne érdemes kiépíteni.

Összefoglalva mindezt, a képlet a következő: az államon belül az egyes régiók elsősorban olyan gazdasági autonómiák, amelyek politikai önkormányzati jogosultságokkal is rendelkeznek. A régiókon belüli körzeti (megyei) autonómiák viszont a hozzá tartozó települések működését koordináló jellegű autonómiák. A települési autonómiák viszont már inkább öngazgatási jellegű autonómiák, amely öngazgatásban azonban meghatározó a település gazdaságának, ellátásának és szociális, kulturális oktatási és egészségügyi szükségleteinek, igényeinek a megszervezése. Ennek koordinálásában látom a megyei autonómia szerepének a jelentőségét. Eme autonómia-láncolatba kell, hogy beékelődjön a kollektív csoport-jogokon nyugvó nemzetiségi-kisebbségi autonómia. Ugyanakkor ezzel párhuzamosan tudnak kiépülni és egymással koordinálni a szövetségek és az érdekvédelmi szervezetek saját tagjainak az érdekeit képviselő szervezetei.

Közép- és Kelet-Európában minderre kiépítési és kísérleti terep a feltételek adottságai és a kisebbségek létezése okán pl. Magyarország, ahol található szlovák, román, szerb, német és cigány tiszta és vegyes kisebbségi település és terület az ország különböző részein. Romániában ilyennek tekinthető az elkülönülő gazdasági egységet képviselő és etnikailag kevert (román, magyar, német) Erdélyben és Partiumban a magyar lakta Székelyföld, a Regátban pedig a csángó falvak. Itt mind területi, mind pedig települési szinten a nemzeti kisebbségi autonómiáknak helye lenne. Szerbiában ugyancsak gazdasági egységet képvisel a Vajdaság, amely etnikailag kevert, de vannak benne szintiszta magyar és horvát települések is. A Vajdaság már korlátozott szuverenitást jelentő területi autonómiával rendelkezik. Kiépíthetők volnának azonban benne a nemzetiségi autonóm területi önkormányzati egységek is. Ukrajnában is Kárpátaljának – mint elkülönülő gazdasági egységnek - meg kellene adni

a gazdasági autonómiát és azon belül meg lehetne szervezni a magyar, a rutén és a szlovák kisebbségi autonómiákat. Ugyanakkor Ukrajnának az is érdeke lenne, hogy a lengyel és az orosz területeken, illetve a lengyel és az orosz lakosságának is autonómiát biztosítson, és ne korlátozza azok, és általában a kisebbségek nyelvhasználatát. Ez az autonómia-struktúra egyben azt is jelentené, hogy valamennyi több nemzetiségű államban a kisebbségek nyelve hivatalos nyelvnek kellene lennie, miként az EU-ban is fenn áll.

Ahhoz azonban, hogy egy ilyen *láncolatosan felépülő autonómia-rendszer valóságosan is működni tudjon, egy olyan adórendszer kialakítására lenne szükség, amely* – ellentétben a mai magyarral – *nem felülről, hanem a skandináv államokéhoz hasonlóan alulról építkezik.* A skandináv államokban ugyanis a települési önkormányzatok szedik be az adót, amelyből levonják az adótörvényekben meghatározott és a működésükhöz szükséges részüket, és így küldik fel a megmaradó részt a központnak. Egy ilyen megoldás átvétele mellett nem történhetne meg az, hogy a kormány egyszerűen elvonja az önkormányzatok pénzét, miközben feladat-többleteket terhel rájuk. Ez legalább is Magyarországon a szociál-liberális kormányok által bevett gyakorlat.

A nemzeti kisebbségek számára történő autonómia-biztosítás és a kollektív jogainak a megadása ma a legneuralgikusabb kérdés. Ma, főleg Közép-Európában a két világháborút elrendező békeszerződés nyomán kisebbségi sorsba jutott nemzetiségek nagypolitikai szintre emelt elnyomása és az EBESZ 2001. sz. ajánlásának a bojkottálása az uralkodó trend. Ebben az EU. struccpolitikája jelentős mértékben hibás. Az EU ahelyett, hogy rendeleti vagy irányelvi szintre emelné ezt az EBESZ ajánlást, még csak szót sem emel az egyes tagországokban folyó nemzeti kisebbségekkel szembeni elnyomásokkal szemben. Ugyanakkor azonban azok az országok sem használják ki azokat a jogi lehetőségeiket, amelyeket kihasználhatnának nemzetük határaiton kívül rekedt kisebbségi sorban atrocitások és negatív diszkriminációk között élő népességének a védelmére. De ugyanígy nem használják e lehetőségeiket e kisebbségi népcsoportok sem. E jogi lehetőségek két irányúak. Egyrészt mind az ilyen problémákban érintett tagállamok, mind pedig az elnyomást elszenvedő kisebbségi népcsoportok per indíthatnak az Európai Törvényszék előtt az Unió esélyegyenlőségi normáinak a megsértése miatt az ezt elkövető tagállammal szemben, de ugyanígy – akár párhuzamosan is –

perbe vonható az EU is, hogy nem lép fel az ilyen politikát folytató tagállammal szemben. A másik lehetőség a Strassbourgban székelő Emberjogi Bírósághoz fordulás az alapvető emberi jogok megsértése miatt.

Végezetül okulásként még csak annyit, az Osztrák-Magyar Monarchia idején Andrassy Gyula gróf nem volt hajlandó belemenni abba, hogy a Monarchia több szövetséges államból tevődjön össze. Ennek eredménye a Monarchia I. világháború utáni felbomlása lett. A Jugoszláv Szövetségi Köztársaság a széthullását annak köszönheti, hogy Milošević elvonta az egyes tagállamok és a két a két autonóm terület önrendelkezési jogát. Ez tanulság lehet az Európai Unió olyan tagállamai számára, amelyek soknemzetiségűek, de részükre autonómiát biztosítani nem akarnak. Egyúttal azonban megszívlelendő tanulságként kell, hogy szolgáljon az EU számára is, ahol az eurokraták az USA mintájára centralizálni szeretnék az Uniót. Ez azért egy kilátástalan vállalkozás, mert az itt élő népeknek itt vannak a gyökereik, nem úgy, mint az USA-ban, ahová úgy vándoroltak be a népek és ezért gyökértelenek. Annak ellenére, hogy ott az egyes nemzeti kisebbségeknek legális szervezeti autonómiájuk az indián rezervátumok kivételével nincs, területi fél-autonómiával mégis államokat hoztak létre. Ha mindezt figyelmen kívül hagyja az EU vezetése, részben a tagállamok ellenállása, részben pedig a túlcentralizált intézményeket sújtó elviselhetetlenül megduzzadó bürokrácia matt fog szétesni. De ugyanígy az sem használ az EU-nak, ha egyes tagállamai az ott élő kisebbségeket nyomják el, megvonva tőlük a kollektív jogokat. *Az EU-nak csak akkor lesz hosszú távú jövője, ha felhagy a jelenlegi centralizációs törekvésekkel és arra inspirálja az államokat, ha kell, irányelvek kiadásával, hogy a nemzetiségi és a területi autonómiák irányába fejlesszék közjogukat és közigazgatásukat.* Hogy ez az igazán tartós államszerkezet, bizonyítja Svájc példája, ahol a többnyelvű szövetséges kantonokból álló állam stabilitása valóban „örök”, amelynek jelszavával a kantonok több mint fél-ezrede a szövetségüket megkötötték.